

Massblomning av ängsvädd efter 15 år

Thomas Tranefors har förvandlat en glänta i en granplantage till äng på gården Mjällbo enligt konstens alla regler. Efter 15 år av slåtter och efterbete ger ansträngningarna utdelning.

EMIL V. NILSSON

Mjällbo ligger högt uppe på en åsrygg ovanför Assmans dalgång. På båda sidor om ån ligger Uddebo samhälle som växte upp kring järnvägen en gång i tiden, men nu har järnvägen blivit en cykelbana. Området ligger i Sjuhäradsbygden, den södra delen av Västergötland och tillhör Tranemo kommun. Det är början av september när jag besöker biologen Thomas Tranefors, som flyttade hit till Mjällbo för 18 år sedan, bland annat för att kunna arbeta praktiskt med naturvård.

– Här fanns det tidigare en liten glänta bland en massa granar, berättar Thomas. Där växte det några prästkragar och blåsuga. Därför tänkte jag att här skulle det vara lämpligt att försöka återta den ängsmark som fanns här tidigare.

Att Thomas valde prästkrage *Leucanthemum vulgare* som vägvisare är inte en slump. Arten är en signalart för frisk ängsmark tillsammans med bland annat gullviva *Primula veris* och ängsvädd *Succisa pratensis* (Jacobson & Toräng 2020). Tillsammans med andra signalarter kan den avslöja platser där rester av kulturlandskapets mångfald lever kvar, precis som de har gjort på Mjällbo. Men hur har det gått 15 år efter att han påbörjade restaureringen?

– Det här är ingen anmärkningsvärd växtlokal om vi enbart fokuserar på artlistan, men jämfört med hur det såg ut för 15 år sedan är det inte bara kärlväxterna som gynnats. Nu finns det många fler individer av kärlväxter som trivs på slätterängar än tidigare. Då var det en mörk vägg av planterad gran, som hade försänkt den gamla slätterängen i vad som närmast kan beskrivas som ett evigt mörker. Men det fanns en liten öppning där ljuset kunde komma in.

Det var länge Sveaskog som ägde marken. Precis som för många andra fastigheter hade de ingen långsiktig plan med Mjällbo, men om byggnaderna hade förfallit så hade de troligen planterat igen de gamla åkrarna och

ängarna med gran. När sedan Thomas blev ägare till gården började han hugga ner alla granar och många av de björkar som stod på marken. Som biolog ville han gynna den biologiska mångfalden i form av kärlväxter, insekter och svampar.

– Jag slog marken med lie i slutet av sommaren och tog bort den avslagna växtligheten härifrån. Sedan stängslade jag in området och lät fyra skotska höglandsboskap beta här. På våren har jag räfsat ihop och avlägsnat fjolårslöv och pinnar som fallit ner från eken under vintern och bränt gammalt fjolårsgäs.

Det som är speciellt med slätterängar är den rika blomningen. Här på Mjällbo är det långt många fler växter som blommar i slätterängen än i betesmarkerna. Och det är viktigt för att hela ekosystemet ska fungera. Thomas menar att det är genom att sköta slätterängar som vi kan få mer blomrika marker, där många blommor inte bara pollineras av insekter utan även förser vildbin med det pollen och nektar som de lever av. Om kärlväxterna berättar om markens historia avslöjar insekterna hur väl ekosystemet fungerar idag, menar Thomas. För insekter hittar inte tillbaka till ängen på en gång.

– Prästkragen som fanns här från början har spridit sig till ett större område. Sedan hittade jag sommarfibbla på ängen, den har säkert funnits här i närheten och spridits in med frö.

Det är på gamla ogödslade, välhävdade naturbetesmarker och ängar som sommarfibbla *Leontodon hispidus* trivs. Arten är rödlistad som Nära hotad (NT) i Sverige bland annat för att den, till skillnad från svinrot *Scorzonera humilis* och rotfibbla *Hypochaeris radicata* som också växer här, försvinner kort tid efter att hävden upphört. För varje år som gått har Thomas hittat nya arter.

– Ofta börjar det med att jag hittar en enda liten planta för att sedan hitta en handfull året efter. Nu vill jag visa just en sådan

Thomas Tranefors slår ängen på gården Mjällbo utanför Uddebo i södra Västergötland i början av september. Efter 15 års restaurering domineras blomningen av ängsvädd *Succisa pratensis* i slutet av sommaren. FOTO: Emil V. Nilsson.

art som jag upptäckte tidigare i somras som det än så länge bara finns en planta av.

Thomas hukar sig ner och vänder bort lite växtlighet för att visa upp en orkidé med tre mörkgröna blad som har mörka fläckar. Det är orkidén fläcknycklar *Dactylorhiza maculata* som visserligen inte är rödlistad men en karaktärsart på magra, hävdade gräsmarker.

– Jag blev väldigt glad när jag upptäckte den här plantan. Och stolt över att jag har omvandlat en plantering med unga granar till en slätteräng med orkidéer.

Nu blir Thomas entusiastisk och vill visa slättergubbe *Arnica montana*, rödlistad som Sårbar (VU), lite längre bort. Det är också en typiskt art för slätterängar i de kalkfattiga delarna av södra Västergötland. Många lokaler med slättergubbe har försvunnit efter att växtplatsen blivit planterade med gran.

– Här har det dykt upp plantor av slättergubbe som blommade tidigare i somras. Nu

är det på tok för sent för att se mer än lite bladrester.

Växlingarna över säsongen är en viktig del i ängens charm, menar Thomas. Rotfibbla *Hypochaeris radicata*, åkervädd *Knautia arvensis* och liten blåklocka *Campanula rotundifolia* är karaktärsarter på ängar och naturbetesmarker i den här delen av landet.

– Det börjar med att gökärt och svinrot dominerar försommaren, sedan att ängen färgas gul av blommor från rotfibbla och sommarfibbla, som övergår i att den täcks av blommande prästkrage och åkervädd.

Samtidigt, när man diskuterar ängens ekosystem, är det viktigt att inte stirra sig blind på kärlväxterna, menar Thomas. Även alla de insekter som dras till blommorna bidrar i allra högsta grad till ängens biologiska mångfald.

– När gökärt blommar på våren flyger vialsandbi här. Den är i stort sett helt spe-

cialiserad på gökärt. I år upptäckte jag även långhornsbi här.

Sedan har vi åkervädden. Den drar till sig väldigt många olika arter, men en som är specialiserad på just åkervädd och som finns här på ången är väddsandbiet. Det finns även ett vildbi som är parasit på väddsandbiet.

Men nu så här i början av september är det ängsväddens tid. Thomas sätter sig ner i ett blommande hav och fullkomligt skiner av stolthet. Hade han inte börjat att restaurera marken för 15 år sedan hade ingenting av det som han nu ska berätta hänt. För tre veckor sedan upptäckte Thomas nämligen att det flög ovanliga vildbin här.

– Det var upp mot 50 individer av guld-sandbi som flög runt bland all ängsvädd. Troligen så hade biet hittat hit redan förra året utan att jag såg det, för så många bin kan knappast ha flugit hit från omgivningen i år. Sedan fick jag närmast en chock när jag upp-

täckte en art som bara rapporterats från en annan lokal i Västergötland – silvergökbiet.

Det blir därmed den mest hotade arten som Thomas hittat på ången eftersom silvergökbi *Nomada argentata* är listat som Starkt hotat (EN) på den svenska rödlistan.

”Sedan fick jag närmast en chock när jag upptäckte en art som bara rapporterats från en annan lokal i Västergötland.”

Alla växter som finns här på slåtterängen har överlevt igenväxningen eller funnits i det omgivande landskapet. Några växter kan ha legat i fröbank och bidat sin tid i jorden, andra kan ha överlevt som bladrosetter i grannarnas skugga. Några har spridit sig in med frö från omgivningen som fläcknycklarna. En

När ängsvädd *Succisa pratensis* blommade rikligt under sommaren 2023 dök först mängder av guld-sandbi *Andrena marginata* upp, sedan dess extremt ovanliga parasit silvergökbi *Nomada argentata*.
FOTO: Thomas Tranefors.

art har Thomas sått in själv och det är halvparasiten ängsskallra *Rhinanthus minor*.

– För några år sedan plockade jag frön nere i byn, några hundra meter från gården. Det är en art som är bra att få in i slåtterängar eftersom den hindrar gräset från att bli allt för dominant.

Ängsskallran är ettårig och måste lyckas med att producera frö för att hålla sig kvar på ängen. Sköter Thomas ängen på rätt sätt, så att det finns tillräckligt med luckor där ängsskallrans små plantor kan skjuta upp, kan inte bara ängsskallrans frö utan också andra arter etablera sig.

Idag är det svårt att hitta rester av den granplantering som fanns här tidigare. Det är någon enstaka stubbe kvar som inte ruttnat bort ännu. Thomas tog inte ner alla björkar som fanns här utan försökte nyhamla några genom att kapa av stammen två meter upp. De klarade inte beskärningen lika bra som askarna. Torkan 2018 tog knäcken på de sista björkarna, men han har några hamlade askar kvar, trots askskottsjukan.

Innan omgivningarna planterades igen med gran så har mycket av marken använts som ängsmark för att ta vinderfoder till boskapen. Det går fortfarande att se högar med sten som tidigare generationer av jordbrukare samlat ihop för att göra det lättare att slå marken med lie. Det går också att se att marken inte använts till åker för det finns många lite större stenar kvar.

Thomas har utvecklat ett system på gården där han har gjort små ängslador i närheten av kornas vinterhagar. Han har tre fjällnära boskap och en skotsk höglandsboskap när vi besöker honom, härdiga raser

som klarar sig bra på magert naturbete och ängshö.

– Jag tappar säkert en massa frö på vägen när jag kastar in hö i ladan men också när jag ger korna mat på vintern. Egentligen borde jag nog sprida lite hö till ängarna nere vid samhället också. Det var någon västgötabotaniker som sa att vi ska sprida ängsfrön och jag tror att han hade rätt i det.

Även om ängsvädden inte är en speciellt ovanlig växtart i sig själv så är den ovanligt viktig för ekosystemet. Biologisk mångfald handlar inte enbart om en lång artlista. Det har dessutom dykt upp mångfald under jorden i form av ovanliga ängssvampar som dadelvaxskivling *Hygrocybe spadicea*, rödlistad som Sårbar (VU) och lutvaxskivling *Neobhygrocybe nitrata*, Nära hotad (NT), på ängen.

– Det är härligt att få krypa i detta blommande hav i början på september, sommarens sista blomsterprakt. När jag sluter ögonen hör jag ett mäktigt surr från alla humlor, honungsbin och något smalbi som flyger runt och tar för sig av ängsväddens nektar. Då vet jag att det är mitt arbete som gör det möjligt. Det är en rik belöning för det hårda arbete det innebär att ha en egen slåtteräng. **SBT**

• Se en film från Thomas Tranefors äng på svenskbotanik.se eller på vår Youtubekanal.

Läs mer

Bertilsson, A. m.fl. 2003: Västergötlands flora. SBF-Förlaget.

SLU Artdatabanken 2019. Artfakta. <artfakta.se> hämtad 2023-11-15.

Jacobson, A. & Toräng, P 2020: Lär dig signalerter för ängs- och natrubetesmark. *Svensk Bot. Tidskr.* 114: 148–153.

Emil V. Nilsson är redaktör för Svensk Botanisk Tidskrift.

emil.v.nilsson@svenskbotanik.se